

Znaczenie i rola środowiska rodzinnego i rówieśniczego w procesie stawania się nieletnim przestępcą oraz rodzaje środków wychowawczych

Streszczenie

Osoby małoletnie w trakcie swojego rozwoju inspirują się różnymi grupami społecznymi. Największy wpływ ma środowisko rodzinne oraz rówieśnicze. Przekaz, który dociera do młodych osób, ma za zadanie ukształtować ich postawy wobec otaczającego świata. Artykuł ma na celu wskazanie roli środowiska społecznego na proces stawania się przestępcą w młodym wieku oraz przeprowadzenie analizy źródeł zagrożeń, które mogą występować w rodzinie oraz w otoczeniu znajomych i przyczyniać się do tego, że młodzi ludzie popełniają przestępstwa. W artykule zostaną omówione środki wychowawcze, dzięki którym młoda osoba ma większe szanse na wyzbycie się zachowań niezgodnych z prawem.

Słowa kluczowe: środowisko społeczne, osoba małoletnia, przestępstwo

Wstęp

W pierwszej kolejności należałoby zdefiniować osobę nieletnią oraz osobę młodocianą według kodeksu karnego. Artykuł 10 k.k. wskazuje, że nieletni to osoba, która w chwili popełnienia czynu nie ukończyła lat 17. Definicja osoby młodocianej w kodeksie karnym jest zdefiniowana jako: „Młodocianym jest sprawca, który w chwili popełnienia czynu zabronionego nie ukończył 21 lat i w czasie orzekania w pierwszej instancji 24 lat”¹.

Dziecko, które rozwija się w środowisku rodzinnym, gdzie występują zachowania sprzeczne z wartościami akceptowanymi przez społeczeństwo, takimi jak alkoholizm lub przemoc, może wpływać na psychikę młodego człowieka. Postawy w patologicznej rodzinie mają destruktywny wpływ na dalsze funkcjonowanie dziecka we współczesnym świecie.

¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 1138 ze zm.).

Rówieśnicy również mogą mieć wpływ na zachowania niezgodne z prawem. Wpływ grup rówieśniczych można szczególnie zaobserwować w okresie dojrzewania, gdzie rodzice i inne osoby dorosłe tracą autorytet. Większość czasu młody człowiek spędza właśnie ze swoimi kolegami, którzy kreują nowe postawy i zachowania. Dołączenie młodego człowieka do grupy rówieśniczej daje możliwość zaspokojenia swoich potrzeb, szczególnie akceptacji i uznania. Dziecko, które nie jest akceptowane, nie jest lubiane, samo w późniejszym czasie się nie akceptuje. Najważniejszą istotną jest udzielenie odpowiedzi na pytanie, jakie są przyczyny determinujące uzyskanie statusu nieletniego przestępcy.

Obecnie uważa się, że wiele zachowań ryzykownych jest wpisane w okres dojrzewania młodego człowieka. Nieodłącznym elementem kształtowania osobowości jest testowanie granic i ich przekraczanie. Pozwala to zrozumieć samego siebie w kontekście wyzwań, przed którymi się stoi. Zatem jest to zaspokajanie potrzeb m.in. przynależności i akceptacji. Zachowania ryzykowne, których podejmują się młodzi ludzie są wypadkową różnych czynników, w tym status społeczny rodziny, relacje w rodzinie, zachowania rówieśników, brak wsparcia społecznego oraz kultura, gdzie sprzyja się picciu alkoholu oraz spożywaniu narkotyków.

1. Wpływ rodziny na rozwój zachowań przestępczych nieletnich przestępców

Nie ma wątpliwości, że każdy pochodzi z rodziny, jest to pierwotne środowisko naturalne, w którym żyją dzieci. Dzięki temu zdobywa się wieloaspektowe doświadczenia ważne dla funkcjonowania społeczeństwa. „Oddziaływanie rodziny na dziecko, szczególnie w jego pierwszych okresach rozwojowych, jest silne i znaczące w wielu sferach jego życia. Żadna, jak dotąd, inna grupa społeczna czy instytucja wychowawczo-opiekuńcza nie jest w stanie dorównać specyficznym wpływom rodziny, które wynikają z pewnością z uwarunkowań biologicznych – więzów krwi, jakie łączą rodziców i dzieci”².

Wpływ dysfunkcyjnej rodziny na rozwój dziecka może być bardzo negatywny. Dysfunkcyjna rodzina to taka, w której członkowie nie potrafią poradzić

² S. Cudak, *Rodzina ważnym środowiskiem wychowawczym w nauczaniu Jana Pawła II*, [w:] *Jan Paweł II stróżem ludzkiej rodziny*, red. J. Śledzianowski, T. Sakowicz, Kielce 2006.

sobie z codziennymi problemami i emocjami, co prowadzi do nieprawidłowego funkcjonowania całej rodziny. W takiej rodzinie dziecko może doświadczać braku stabilności emocjonalnej, braku wsparcia, braku bezpieczeństwa i braku jasnych zasad, co może mieć negatywny wpływ na jego rozwój emocjonalny, społeczny i intelektualny. Dziecko w dysfunkcyjnej rodzinie może mieć trudności w nawiązywaniu relacji z rówieśnikami, w nauce i w radzeniu sobie ze stresem. Może także mieć skłonność do agresji lub ucieczki w nałogi, co może mieć negatywny wpływ na jego przyszłość.

Negatywne cechy i zachowania, które występują w rodzinie, oddziałują w późniejszym czasie na relacje międzyludzkie danego dziecka. Szczególnymi dysfunkcjami pojawiającymi się w rodzinach są między innymi agresja oraz alkoholizm.

„W rodzinach alkoholizujących się wyrasta młodzież nadpobudliwa nerwowo, agresywna i nierzadko zagrożona wieloma skłonnościami chorobowymi”³. Atmosfera, w której wychowują się młodzi ludzie, gdzie doświadczają widocznej przemocy, stosowania surowych kar, nadużywania używek, często mają poczucie, że brakuje im wsparcia ze strony rodziny.

Dom, w którym się wychowują, staje się miejscem przeżywania negatywnych emocji. Osoba taka najczęściej szuka rozwiązań w używkach, jak również w innych zachowaniach niezgodnych z prawem. Życie takiego młodego człowieka jest pełne frustracji, napięć, które w pewnym momencie będzie próbował wyrzucić ze swojej psychiki, co może mieć negatywne skutki. Częstym zjawiskiem w patologicznych rodzinach jest przemoc. Może ona przyjmować różne formy. Osoby, które w dzieciństwie doznały przemocy w rodzinie, mają zaburzony proces budowania poczucia własnej wartości, co w efekcie może przyczyniać się do zachowań agresywnych. „Dzieci z takich rodzin reprezentują skrajne zachowania – albo naśladują dysfunkcjonalność, której zaznały, albo jak najdalej od niej uciekają”⁴. Rodzice, którzy mają negatywny wpływ na myślenie dziecka mogą doprowadzić do powstania u niego skłonności psychopatycznych. Rodzina nieświadomie może wychować potencjalnego psychopatę. Osoba, która doznała tyłu przykrości i ma poczucie niskiej wartości, może w późniejszych latach stać się osobą działającą

³ L. Niebrzydowski, *Psychologia ludzkich potrzeb, aspiracji i możliwości*, Łódź 1999.

⁴ F. Minirth, P. Megier, S. Arterburn, *W stronę wartości – encyklopedyczny poradnik życia rodzinnego*, Warszawa 1998.

wbrew prawu. „Tak, jak alkoholik topi wyrzuty sumienia i inne smutki w kieliszku, tak uzależniony od wynaturzonych potrzeb seksualnych seryjny morderca topi rozterki we krwi kolejnych ofiar”⁵. Rozłąka rodziców, separacja czy rozwód są kolejnymi źródłami zagrożeń dla młodego człowieka. W rodzinach niepełnowartościowych często dochodzi do przyjmowania negatywnych wzorów zachowań od rodziców lub do demonstrowania postaw kontestacyjnych przez uczestnictwo w grupach rówieśniczych, które nie akceptują wzorów zachowań prezentowanych przez dorosłych. Może to prowadzić do problemów w późniejszym życiu dziecka, takich jak trudności w nawiązywaniu i utrzymywaniu zdrowych relacji, brak umiejętności radzenia sobie w sytuacjach trudnych czy problemy z prawidłowym rozwojem osobowości. W rodzinach małoletnich przestępców, gdzie byli oni świadkami popełniania przestępstw przez rodziców czy rodzeństwo, ma destruktywny wpływ na psychikę dziecka, które poprzez mechanizm naśladowania przejmuje negatywne zachowania. Taka osoba traci w swoim wyobrażeniu przekonanie, że świat jest dobry, jeżeli własna rodzina postępuje źle, to wszyscy tak postępują. W takim przypadku młodzi tracą zaufanie do ludzi i nierzadko stają się agresywni wobec innych. Nieletni, który do czasu popełnienia przestępstwa wiedział, że dany czyn jest zły, będzie próbował sprawdzić, czy faktycznie popełnienie takiego czynu jest złe. Młodzież, która już popełnia wykroczenia, przestępstwa, w przyszłości może dołączyć do osób dorosłych, które naruszają przepisy prawne i trafiać do zakładów karnych, gdzie będą zmuszeni do resocjalizacji. Brak właściwego wsparcia ze strony rodziny, niekorzystna atmosfera, zachowania patologiczne w rodzinie są elementami wykołajenia się młodego człowieka i zejścia na drogę przestępczą.

„Z rodziną problemową w sensie społecznym mamy do czynienia wtedy jeśli występujące w nich zjawiska dysfunkcyjne prowadzą do deprywacji podstawowych potrzeb ich członków, zwłaszcza dzieci osób wymagających opieki, niezdolnych do samodzielnych egzystencji. Rodziny, których objawy niewydolności obejmują wiele ważnych funkcji, określane są również mianem rodzin wieloproblemowych”⁶.

⁵ K. Pospiszyl, *Kto zabija i dlaczego?*, „Charaktery” 2003, <https://charaktery.eu/artykul/kto-zabija-i-dlaczego>.

⁶ K. Wódz, *Praca socjalna w środowisku zamieszkania*, Katowice 1998, s. 167.

Zjawiska dezintegracji rodziny są groźne nie tylko dla niej samej, ale i dla społeczeństwa.

Rodzina ma istotny wpływ na rozwój zachowań przestępczych u nieletnich przestępców. Dzieci, które wychowują się w rodzinach o niskim poziomie społeczno-ekonomicznym, narażone są na większe ryzyko popełnienia przestępstwa w przyszłości. W rodzinach o niskim poziomie życia często brakuje wsparcia emocjonalnego i finansowego, co może prowadzić do braku zaufania do instytucji i braku motywacji do podejmowania pozytywnego działania. Rodzina ma znaczący wpływ na rozwój zachowań przestępczych u nieletnich. Negatywne wzorce zachowań i brak odpowiedniej opieki ze strony rodziców lub opiekunów mogą prowadzić do tego, że dzieci i młodzież będą bardziej skłonne do popełniania przestępstw. Ważne jest, aby rodziny starały się zapewnić dzieciom odpowiednie wsparcie i zaangażowanie, takie jak miłość, wyrozumiałość, akceptacja i uwaga. Rodziny powinny się również starać unikać czynników ryzyka, takich jak przemoc w rodzinie czy brak komunikacji. W ten sposób mogą one pomóc dzieciom w rozwoju zdrowych i pozytywnych zachowań.

2. Wpływ grup rówieśniczych na zachowania dysfunkcyjne nieletnich

Obok rodziny w procesie socjalizacji młodzieży główną rolę odgrywają znajomi. Osoby w młodym wieku większość czasu spędzają właśnie w grupie rówieśniczej, gdzie doświadczają nowych wzorców myślowych. Dołączanie do takich grup jest naturalnym efektem dorastania. Takowe grupy mogą mieć sprzyjający wpływ na dziecko, ale zdarza się, że w takich grupach występują zachowania niezgodne z podstawowymi normami przyjętymi w społeczeństwie. Grupa daje możliwość zaspokojenia swoich potrzeb takich jak uznanie oraz dowartościowanie siebie. Problemy w rodzinie dają młodemu człowiekowi możliwość wyrzucenia z siebie pewnych emocji właśnie w grupie. Bycie w grupie oznacza ułatwienie w dostępie na przykład do używek, szczególnie, jeżeli grupa jest starsza. Negatywny wpływ może polegać na wprowadzeniu dziecka w ryzykowne zachowania, takie jak palenie papierosów, picie alkoholu czy używanie narkotyków. Grupy rówieśnicze mogą także wywierać presję na dziecko, by dostosowało się do określonego wzorca zachowań lub wyglądu, co może prowadzić do braku pewności siebie

i problemów z samoakceptacją. Grupa rówieśnicza staje się grupą przestępczą z kilku powodów. Pierwszym powodem jest zaczerpywanie kultury przestępczej z innych środowisk społecznych. Brak kontroli rodziców i instytucji jest również kolejnym czynnikiem, który może definiować daną grupę jako grupę przestępczą. Słabe wyniki w nauce, wagary są również przyczynkiem powstania takiej grupy, gdzie odrzuca się wartości moralne oraz autorytety. Banda jest to nieformalna nazwa grupy rówieśniczej, zazwyczaj odnosząca się do grupy, gdzie członkowie byli wychowywani w patologicznym środowisku. W takiej grupie najważniejszy jest przywódca, który narzuca pewne działania zazwyczaj niezgodne z prawem. Jest on autorytetem dla wszystkich członków danej grupy.

Dlatego, chcąc należeć do takiej grupy i być akceptowanym przez jej członków, osoby małoletnie popełniają wykroczenia oraz przestępstwa. Jak wskazuje J. Szczepański, „grupa rówieśników staje się konkurencją dla rodziny, a jej wzorce i wartości mogą być przeciwieństwem wzorców, jakie uzyskuje dziecko w rodzinie”⁷. Grupa rówieśnicza ma ogromny wpływ na rozwój jednostki, pełni ona ważną funkcję socjalizacji. Młodzi ludzie odnajdują w takiej grupie wartości, których nie może zaspokoić środowisko rodzinne.

Reasumując, należy stwierdzić, że zmiany systemu wartości i przemiany kulturowe w dużej mierze przyczyniają się do zachowań dewiacyjnych wśród młodzieży. Zmieniająca się rzeczywistość społeczno-kulturowa powoduje wzrost przestępczości, wzrost spożywania alkoholu i narkotyków. Brak kontroli przez instytucje oraz rodzinę zaburza prawidłowe funkcjonowanie w społeczeństwie. Grupy rówieśnicze mogą mieć duży wpływ na zachowania dysfunkcyjne nieletnich. Dzieci w tego typu grupach często naśladują się wzajemnie, co może prowadzić do rozwoju zachowań agresywnych, przestępczych lub innych niepożądanych zachowań. Grupy rówieśnicze mogą także wpływać na postawy i wartości dzieci, co może prowadzić do zmiany ich sposobu myślenia i postępowania. W grupach rówieśniczych dzieci mogą też doświadczać presji ze strony innych dzieci, co może skłaniać je do popełniania przestępstw lub innych dysfunkcyjnych zachowań. Dlatego ważne jest, aby rodzice dokładnie monitorowali interakcje dziecka z jego rówieśnikami i upewnili się, że dziecko nie naraża się na negatywny wpływ grupy rówieśniczej.

⁷ J. Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii. Socjologia rodziny*, Warszawa 1976, s. 11.

3. Środki wychowawcze wobec nieletnich przestępców

Aby nie dopuszczać to tego, by młodzi ludzie stawali się przestępcami w przyszłości, należy w porę zauważyć pierwsze przejawy demoralizacji. Rodzice oraz instytucje państwowe powinni reagować, jeżeli zauważą niepokojące zachowania. Takimi zachowaniami, które można określić jako przejawy demoralizacji, są między innymi uchylanie się od obowiązku szkolnego, wagary, palenie tytoniu, spożywanie alkoholu lub narkotyków.

Przebywanie w towarzystwie nieodpowiednich kolegów, agresja, ucieczki z domu to również zachowania szczególnie związane z procesem demoralizacji osoby młodej.

Sądy mają prawne narzędzia do tego, aby reagować, jeżeli dziecko jest w konflikcie z prawem. Sąd rodziny może pozostawić dziecko w rodzinie i skierować pomoc dla rodziny. Dziecko może być skierowane do placówki, gdzie część obowiązków wychowawczych przejmuje instytucja. Zdarza się również, że sąd decyduje się na całkowite rozdzielenie dziecka od rodziny i umieszczenie w ośrodku całodobowym. Udzielenie przez sąd upomnienia to kolejny środek wychowawczy stosowany wobec osoby nieletniej. Rozprawa sądowa i pisemne upomnienie może stać się przestrogą dla młodego człowieka na przyszłość.

Sąd również może udzielić zobowiązania do określonego postępowania, na przykład do naprawienia szkody. Wykonywanie określonych prac, podjęcie nauki, uczestnictwo w zajęciach terapeutycznych lub powstrzymanie się od przebywania w określonym środowisku to znaczy zakaz kontaktu z grupą rówieśniczą, to również nakazy, które może nałożyć sąd.

Dziecku może zostać ustanowiony nadzór rodzicielski, czyli pilnowanie dziecka, aby zmieniło swoje zachowanie. Jeżeli rodzina czy opiekunowie nie radzą sobie z tym obowiązkiem, sąd może nałożyć karę oraz ograniczyć lub pozbawić władzy rodzicielskiej. W takim przypadku ustanawia się nadzór kuratora. Ma on za zadanie wspomagać rodzinę w działaniach wychowawczych. Jeżeli sąd zadecyduje, aby powierzyć część obowiązku wychowawczego instytucji, wtedy dziecko mieszka w domu rodzinnym, natomiast w czasie wolnym uczęszcza do instytucji, gdzie odbywają się zajęcia socjoterapeutyczne. Placówka wspomaga rozwój dziecka, pomaga w nauce oraz wychowuje. W ramach środków wychowawczych sąd może rozdzielić całkowicie młodą osobę od rodziny. Dzieje się to wtedy,

gdy rodzice nie są w stanie skutecznie sprawować opieki nad dzieckiem. Ustanawia się wtedy rodzinę zastępczą lub umieszcza się dziecko w ośrodku wychowawczym. Młodzieżowe ośrodki socjoterapeutyczne mają za zadanie pomagać młodzieży, która z powodu różnych problemów rodzinnych lub ze względu na zły wpływ środowiska rówieśniczego nie radzi sobie i nie może funkcjonować w szkołach. Ośrodki resocjalizujące mają służyć temu, aby młody człowiek mógł zostać ponownie przygotowany do funkcjonowania w społeczeństwie i również do tego, aby lepiej radzić sobie w życiu. Ośrodki poprawcze są stosowane wtedy, gdy młody człowiek przejawia głębokie oznaki demoralizacji. Takie ośrodki mają surowy charakter oraz system kar i nagród, gdzie kładzie się nacisk na posłuszeństwo wobec wychowawców. Umieszczanie młodego człowieka w takim zakładzie powinno być ostatecznością i tylko wtedy, gdy inne środki wychowawcze nie sprzyjają resocjalizacji. Demoralizacja stanowi jedną z pierwszych przesłanek do tego, aby zastosować wobec nieletniego środki wychowawcze, które wynikają z ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. Sąd, który wymierza środek wychowawczy wobec osoby małoletniej, powinien kierować się dobrem tej osoby oraz dążyć do tego, aby środek miał za zadanie osiągnąć jak najlepsze efekty w procesie resocjalizacji.

Podsumowanie

Reasumując, można stwierdzić, że młodzi ludzie, żyją obecnie w świecie dynamicznych zmian o charakterze społecznym i kulturowym. Wpływ tych zmian jest szczególnie widoczny w procesie interakcji młodego człowieka ze społeczeństwem. Dla młodzieży niedojrzałej wkraczanie w dorosłe życie jest mocno utrudnione, ponieważ pojawiające się nieprawdziwe informacje w środowisku rodzinnym czy rówieśniczym wpływają negatywnie na budowanie przejrzystego obrazu otaczającego świata. Skutkiem tego zazwyczaj jest brak określenia własnej wartości oraz wyobcowanie się jako członka społeczeństwa. W konsekwencji młody człowiek będzie szukał dostępnych oraz łatwych sposobów, aby zaspokoić swoje potrzeby oraz zwalczyć złe emocje oraz nieprzyjemne napięcie i frustracje.

Podsumowując, młodzi ludzie, którzy doświadczają dysfunkcji rodzinnych, takich jak konflikty, przemoc i agresja, są bardziej narażeni na kształtowanie się

nieprawidłowych postaw. Osoby te często mają lękliwe i wrogie podejście do otoczenia, a poczucie zagrożenia prowadzi do emocjonalnego napięcia, agresji i braku akceptacji w rodzinie, co może prowadzić do zaburzeń psychicznych i braku poczucia własnej wartości.

Grupy rówieśnicze mają duży wpływ na młodych ludzi, ponieważ zaspokajają ich potrzebę przynależności do określonej grupy, kształtują ich działania i pozwalają się rozwijać. Dzięki grupom rówieśniczym młodzi ludzie czują się akceptowani i lepiej radzą sobie z problemami dojrzewania, rozwijają swoje zainteresowania i kształtują osobowość. Choć grupy rówieśnicze mogą mieć również negatywny wpływ na młodych ludzi, nie można zaprzeczyć, że są one potrzebne i wpływają na kształtowanie postaw. Nie można jednak uznać, że grupy rówieśnicze stanowią stuprocentowy wskaźnik przyszłej przestępczości młodych ludzi.

Wiele dzieci, nawet jeśli pochodzą z rodzin dysfunkcyjnych, nie popełnia desperackich zachowań. Może to wynikać z ich lepiej ukształtowanej osobowości lub dostępu do wsparcia od kogoś poza dysfunkcyjnym systemem. Jednak każde dziecko, nawet z rodziny poprawnie funkcjonującej, może stać się przestępcą w wyniku traumatycznych sytuacji, urazów, zaburzeń hormonalnych i psychicznych, a także wpływu środowiska rówieśniczego i używania środków psychoaktywnych. Nie ma jednoznacznych czynników, które mogą wyjaśnić takie zachowanie. Mogą być wynikiem tylko jednego z tych czynników lub mogą być ich kombinacją. Rodzina ma ogromny wpływ na prawidłowe funkcjonowanie i socjalizację dziecka. Daje ona dziecku wsparcie, miłość i pozwala mu poznawać świat. Rodzina jest także bezpiecznym miejscem, gdzie dziecko może otrzymać odpowiednie wzory do naśladowania, zapoznać się z zasadami i normami społecznymi. Rodzina powinna także monitorować zachowanie dziecka i reagować, gdy zauważy coś niepokojącego.

Grupa rówieśnicza w pewnym stopniu przyczynia się do podejmowania zachowań nieakceptowanych społecznie.

W dzisiejszych czasach teza głosząca, że młody człowiek, który popełnia czyn zabroniony wywodzi się z patologicznego środowiska nie jest taka jednoznaczna. Doniesienia z mediów wskazują nieletnich sprawców jako młodzież wywodzącą się z rodzin, których nie można uznać za patologiczne. Zdaniem K. Kmiecik-Baran „chłód emocjonalny i błędy wychowawcze sprawiają,

że i w zasobnych, pozornie dobrych domach wyrastają ludzie agresywni, okrutni. Coraz gorzej radzą sobie dorośli z przekazywaniem dzieciom pozytywnego systemu wartości. Młodzież pozostaje więc wyalienowana od norm społecznych, wartości, własnych poglądów i innych ludzi”⁸. Ogólna refleksja ma jednak na celu podkreślenie rosnącego znaczenia rówieśników w procesie nabywania umiejętności społecznych przez młodych ludzi. Sytuacja taka wynika ze słabości instytucji odpowiedzialnych za przekaz wychowawczy, takich jak szkoła i rodzina.

Ośrodki, do których trafiają młodzi ludzie, mają za zadanie eliminować przyczyny i przejawy demoralizacji, przygotowywać wychowanków do ponownej integracji ze społeczeństwem oraz do samodzielności. Najważniejszą funkcją, jaką pełnią jest natomiast ponowne nauczenie poprawnego funkcjonowania bez naruszania norm i prawa. Resocjalizacja młodzieży, która jest niedostosowana społecznie, to długotrwały proces. Jest to na nowo kształtowanie osobowości poprzez zewnętrzne czynniki, jak również przez samych wychowanków.

Przekształcenia mają zmienić struktury poznawcze danego człowieka, aby można było kontrolować mechanizmy odpowiedzialne za negatywne emocje. Zadaniem środków wychowawczych jest stopniowe zmienianie postaw antyspołecznych w postawy, które są powszechnie akceptowalne i pożądane. Podejmowane działania przez rodzinę czy instytucje nie będą działać natychmiastowo, ponieważ jest to bardzo złożony proces i tylko dzięki odpowiedniemu sposobowi współpracy z młodym człowiekiem jest możliwość osiągnięcia sukcesu w procesie resocjalizacji.

Bibliografia

1. Kmiecik-Baran K., *Młodzież i przemoc – mechanizmy socjologiczno-psychologiczne*, Warszawa 1999.
2. F. Minirth, P. Megier, S. Arterburn, *W stronę wartości – encyklopedyczny poradnik życia rodzinnego*, Warszawa 1998.
3. Mudrecka I., *Poczucie odpowiedzialności młodzieży skonfliktowanej z prawem. Studium pedagogiczne*, Opole 2010.
4. Niebrzydowski L., *Psychologia ludzkich potrzeb, aspiracji i możliwości*, Łódź 1999.

⁸ K. Kmiecik-Baran, *Młodzież i przemoc – mechanizmy socjologiczno-psychologiczne*, Warszawa 1999, s. 53.

5. Pospiszyl K., *Kto zabija i dlaczego?*, „Charaktery” 2003, <https://charaktery.eu/arttykul/kto-zabija-i-dlaczego>.
6. Szczepański J., *Elementarne pojęcia socjologii*, Warszawa 1970.
7. Wódz K., *Praca socjalna w środowisku zamieszkania*, Katowice 1998.

Źródła prawa

1. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997. Kodeks karny (Dz.U.2022.1138 t.j. z dnia 2022.05.30).

The importance and role of the family and peer environment in the process of becoming a juvenile delinquent and the types of educational measures

Abstract

During their development, minors are inspired by various social groups. The family and peer environment has the greatest influence. The message that reaches young people is to shape their attitudes towards the surrounding world. The article aims to indicate the role of the social environment in the process of becoming a criminal at a young age and to analyze the sources of threats that may exist in the family and in the environment of friends and contribute to the fact that young people commit crimes. The article will discuss educational measures thanks to which a young person has a better chance of getting rid of illegal behavior.

Keywords: social environment, minor, crime